

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Voorlichtingsmaterialen over alcohol voor vmbo- en praktijkscholieren

Verbeteren narratieven de effecten?

Zebregs, S.; van den Putte, B.; de Graaf, A.; Lammers, J.; Neijens, P.

DOI

[10.1007/s12508-017-0066-1](https://doi.org/10.1007/s12508-017-0066-1)

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

TSG Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen

License

Article 25fa Dutch Copyright Act

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Zebregs, S., van den Putte, B., de Graaf, A., Lammers, J., & Neijens, P. (2017). Voorlichtingsmaterialen over alcohol voor vmbo- en praktijkscholieren: Verbeteren narratieven de effecten? *TSG Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 95(5), 200-203. <https://doi.org/10.1007/s12508-017-0066-1>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Voorlichtingsmaterialen over alcohol voor vmbo- en praktijkscholieren

Verbeteren narratieven de effecten?

Simon Zebregs · Bas van den Putte · Anneke de Graaf · Jeroen Lammers · Peter Neijens

© Bohn Stafleu van Loghum, onderdeel van Springer Media B.V. 2017

Health education about alcohol for prevocational and special education students Do narratives improve effectiveness?

Abstract In this paper we present three studies that have been conducted amongst first year prevocational and special education students in which we examined whether narratives increase the effectiveness of health education materials. We compare various forms of narratives with standard expository materials. Results show short-term effects of exposure to health education materials on knowledge about the negative consequences of drinking alcohol. This effect is similar for materials with and without narratives. We did not find any effects on attitude or intention to drink alcohol.

Keywords health education · alcohol · narratives

Inleiding

Gebruik van middelen als alcohol en tabak is een groter probleem onder leerlingen van de lagere niveaus van het middelbaar onderwijs (vmbo en prak-

tijkonderwijs), dan onder leerlingen van hogere niveaus (havo en vwo) [1]. Van de leerlingen op vmbo-basisniveau is bijvoorbeeld 48,1 % binge-drinker ten opzichte van 25,2 % op het vwo [2]. Daarom is effectieve preventie van groter belang voor leerlingen van de lagere niveaus. Een belangrijk onderdeel van de preventiestrategie voor jongeren is voorlichting over de gevolgen van middelengebruik op scholen [3]. Bestaand lesmateriaal is echter ontwikkeld voor de algemene populatie van middelbare scholieren. Bij de ontwikkeling van dit materiaal is slechts in beperkte mate rekening gehouden met verschillen in verwerkingscapaciteit tussen leerlingen van de verschillende onderwijsniveaus. Leerlingen van lagere niveaus beschikken gemiddeld over een kleinere verwerkingscapaciteit, waardoor zij informatie mogelijk slechter begrijpen en onthouden [4]. Het is voor hen daarom belangrijk dat lesmateriaal de verwerking van informatie zo veel mogelijk faciliteert.

Positieve effecten van verhalen

Een factor die de verwerking van informatie kan beïnvloeden, is de vorm waarin informatie wordt aangeboden. Vaak gebeurt dit in een informatieve vorm met feitelijke informatie. Onderzoek suggereert echter dat de effectiviteit van lesmateriaal kan worden verbeterd door informatie in verhalen te verwerken [5, 6]. Narratieven zouden een positief effect hebben op kennisverwerving omdat verhalen abstracte concepten concreter maken [6]. Dit zou vooral gelden voor mensen met beperkte verwerkingscapaciteiten. Daartegenover staan claims dat verhalen een negatief effect hebben op kennisverwerving omdat deze interessante, maar irrelevante details bevatten, bijvoorbeeld achtergrondinformatie over personages

S. Zebregs · B. van den Putte (✉) · P. Neijens
Amsterdam School of Communication Research ASCoR,
Afdeling Communicatiewetenschap, Universiteit van
Amsterdam, Nieuwe Achtergracht 166, 1018 WV Amsterdam,
Nederland
s.j.h.m.vandenPutte@uva.nl

A. de Graaf
Centre for Language Studies, Radboud Universiteit,
Nijmegen, Nederland

B. van den Putte · J. Lammers
Trimbos-Instituut, Utrecht, Nederland

Tabel 1 Overzicht van de condities van de onderzoeken

	Conditie 1	Conditie 2	Conditie 3
Onderzoek 1	Informatieve teksten	Verhalen	n.v.t.
Onderzoek 2	Informatieve teksten aangevuld met fictieve onderzoeksresultaten	Informatieve teksten aangevuld met testimonials	n.v.t.
Onderzoek 3	Informatieve teksten	Informatieve teksten aangevuld met testimonials	Controlegroep zonder blootstelling aan lesmateriaal

[5, 8]. Irrelevante informatie kan afleiden van de relevante informatie, met als consequentie dat het kenniseffect kleiner wordt [9, 10]. Juist mensen met minder verwerkingscapaciteit zouden meer moeite kunnen hebben met het distilleren van de relevante kennis uit verhalen [11].

Met betrekking tot de effecten van verhalen op attitude en intentie bestaan er geen tegengestelde verwachtingen. De positieve effecten van verhalen op deze variabelen ontstaan doordat mensen in verhalen opgaan. Hierdoor denken zij niet kritisch na over de gepresenteerde informatie en accepteren zij deze eerder. Daarom zullen mensen hun attitude en hun intentie om te gebruiken aanpassen aan de hand van deze informatie [12].

Een recente review bevestigt dat narratieven een positief effect hebben op de gedragsintentie, maar dat is niet getest onder leerlingen van lagere opleidingsniveaus [7]. In dit artikel beschrijven wij daarom drie onderzoeken naar schoolvoorlichting over alcohol bij leerlingen van het praktijkonderwijs en het vmbo (zie tab. 1). De onderzoeken zijn onderdeel van een gezamenlijk project van de Universiteit van Amsterdam en het Trimbos-Instituut, waarbij de Universiteit van Amsterdam heeft onderzocht of de materialen van het Trimbos-Instituut kunnen worden verbeterd door gebruik te maken van narratieven. Hierbij is lesmateriaal van het Trimbos-Instituut over alcohol gebruikt, gebaseerd op *De Gezonde School en Genotsmiddelen* (DGSG). Gekeken is naar effecten op kennis over de nadelige gevolgen van alcoholgebruik, de houding ten opzichte van alcoholgebruik en de intentie om te gebruiken.

Onderzoek 1

Bij het eerste onderzoek hebben we lesmaterialen met alleen informatieve teksten vergeleken met lesmaterialen met alleen verhalen. Het enige verschil tussen de condities is de vorm – de informatie is in beide condities gelijk. Data hebben we verzameld in klassen van het vmbo ($n = 158$) en praktijkscholen ($n = 159$). Iedere klas is drie keer bezocht, met een periode van vier weken tussen de bezoeken. Tijdens het eerste bezoek is een vragenlijst afgenomen voor de voormeting. Tijdens het tweede bezoek zijn de leerlingen eerst gevraagd om een lesboekje door te werken behorend bij een van de condities en vervolgens om nogmaals een vragenlijst in te vullen. Tijdens het derde bezoek is een nameting verricht met een vragenlijst.

De vragenlijsten bevatten items over verschillende variabelen. In deze rapportage concentreren wij ons op de variabelen kennis over de negatieve gevolgen van alcoholgebruik, de attitude ten opzichte van alcoholgebruik en de intentie om alcohol te drinken. Kennis is gemeten aan de hand van een open vraag, waarbij de leerlingen zo veel mogelijk nadelen van alcoholgebruik moeten opschrijven. Attitude hebben we gemeten met vijf items (*negatief-positief; vervelend-leuk; onverstandig-verstandig; onprettig-prettig; slecht-goed*) op een vierpuntschaal en intentie is gemeten via drie items (bijvoorbeeld 'Ben je van plan om in het komende jaar alcohol te drinken?') op een vierpuntschaal.

De resultaten laten zien dat leerlingen direct na blootstelling aan het lesboekje meer kennis hebben over de negatieve gevolgen van alcoholgebruik en een negatievere attitude hebben. Dit effect verschilt echter niet tussen de condities en is bij de tweede nameting verdwenen. Voor intentie hebben we geen effecten gevonden.

Onderzoek 2

De resultaten van onderzoek 1 laten zien dat materialen geschreven in een verhaalvorm een kortetermijneffect hebben dat niet verschilt van materialen die een informatieve vorm hebben. Bij onderzoek 2 hebben we daarom een andere manier onderzocht om verhalen te gebruiken door deze als testimonials toe te voegen aan informatieve teksten. Zo kunnen de informatieve en narratieve vorm worden gecombineerd, waardoor de sterke eigenschappen van beide vormen elkaar aanvullen [13]. Door deze combinatie voegen wij echter ook een andere factor toe: herhaling van de inhoud. Deze wordt namelijk aangeboden als informatie en als testimonial. Daarom hebben wij de combinatie van informatie en testimonials vergeleken met lesboekjes waarin aan de informatie ondersteunende resultaten van een (fictief) onderzoek zijn toegevoegd.

De volgende tekst is een voorbeeld van een testimonial: 'Hey, ik ben Wesley. Vorige week was ik op een feestje waar ik bier heb gedronken. Na een aantal biertjes vond ik het leuk om op het dak van een schuurtje te klimmen. Door de alcohol voelde ik me goed en liep ik op de rand van het dak. Maar toen struikelde ik en viel ik van het schuurtje af. Ik kwam hard terecht en mijn been deed ontzettend veel pijn. In het ziekenhuis bleek dat mijn been gebroken was. Nu kan ik maanden niet voetballen.'

Het tweede onderzoek is afgenomen onder leerlingen van het vmbo ($n = 187$) en praktijkonderwijs ($n = 101$). We hebben hetzelfde onderzoeksontwerp met drie meetmomenten toegepast. Kennis en intentie zijn op dezelfde manier gemeten, maar voor attitude hebben we op basis van nieuwe inzichten over mogelijke verschillen in effecten onderscheid gemaakt tussen affectieve attitude (*vervelend-leuk; onprettig-prettig*) en cognitieve attitude (*onverstandig-verstandig; slecht-goed*). Daarnaast hebben we in de analyses bij elke variabele onderscheid gemaakt tussen leerlingen die lager of hoger scores op een variabele bij de voormeting, bijvoorbeeld tussen leerlingen met meer of minder kennis. Op deze manier kunnen we nagaan of er effecten optreden binnen de groep waarvoor de noodzaak het grootst is: degenen met weinig kennis, positieve attitudes en een sterke intentie om alcohol te drinken.

De resultaten laten onder leerlingen met weinig kennis en positieve attitudes in beide condities een even sterk effect in een gezonde richting zien op kennis en beide attitudes. Het effect op kennis verdwijnt binnen een maand, maar het effect op beide attitudes blijft gehandhaafd. Op intentie hebben we geen effecten gevonden.

Onderzoek 3

De resultaten van onderzoek 2 laten geen verschil tussen de condities zien voor de gevonden effecten. Hier zijn twee mogelijke oorzaken voor. Ten eerste is het mogelijk dat de testimonials een positief effect hebben, maar dat dit ook geldt voor de additionele informatie in de vergelijkingsconditie. Ten tweede is het mogelijk dat noch een testimonial, noch de additionele informatie een effect heeft. Een ander probleem met onderzoek 1 en 2 is dat we geen gebruik hebben gemaakt van een controlegroep die niet is blootgesteld aan materialen. De gevonden effecten kunnen het resultaat zijn van de metingen in plaats van de blootstelling aan materialen. Onderzoek heeft aangetoond dat alleen al het stellen van vragen effect kan hebben op afhankelijke variabelen, omdat kennis en opvattingen in het geheugen toegankelijker worden [14].

Daarom hebben we een derde onderzoek uitgevoerd, dat twee doelen had. Ten eerste wilden we het vragenlijsteffect onderzoeken. Hiervoor kreeg een groep leerlingen alleen vragenlijsten, maar geen voorlichting. Ten tweede wilden we nagaan of materialen met testimonials meer effect hebben dan materialen met alleen informatieve teksten.

Dit onderzoek is uitgevoerd onder vmbo-leerlingen ($n = 303$) en heeft twee meetmomenten. Net als in onderzoek 2 hebben we gekeken naar effecten op kennis, affectieve attitude, cognitieve attitude en intentie. Ook is wederom onderscheid gemaakt tussen leerlingen met veel en weinig kennis, en gezonde of ongezonde attitudes en intentie.

De resultaten laten een significant effect op kennis zien bij leerlingen met weinig kennis in beide condities met lesboekjes, maar geen effect binnen de controlegroep die alleen vragenlijsten heeft ingevuld. Er is geen verschil tussen de condities met lesboekjes. Lesboekjes hebben dus een effect op kennis, terwijl testimonials geen toegevoegde waarde hebben. Voor affectieve en cognitieve attitude hebben we alleen een effect gevonden binnen de groep met ongezonde attitudes. Dit effect zien we echter ook in de controlegroep. Daarom concluderen we dat de effecten voor de attitudes uit onderzoek 1 en 2 hoogstwaarschijnlijk een vragenlijsteffect betreffen. Voor intentie hebben we geen effecten gevonden.

Conclusie

De resultaten van de drie onderzoeken laten zien dat alle lesmaterialen een gelijkwaardig onmiddellijk effect hebben op kennis, dat binnen een maand verdwijnt. Voor de attitudes kunnen we geen effecten toeschrijven aan de lesmaterialen omdat dezelfde attitudeverandering zichtbaar is bij leerlingen die geen lesboekjes krijgen. Verder hebben we geen effecten gevonden op de intentie. Verhalen maken de lesmaterialen dus niet effectiever.

Een mogelijke verklaring voor de resultaten voor attitude en intentie is dat de veronderstelde minder kritische verwerking van verhalen haar oorsprong vindt in de entertainmentcontext. Daarin worden verhalen gepresenteerd als amusement, en niet als voorlichting. Binnen de entertainmentcontext verwerken mensen informatie met de motivatie om te worden vermaakt, terwijl leerlingen lesmaterialen op school verwerken om correct te worden geïnformeerd. Literatuur over de motivatie van mensen om informatie kritisch te verwerken voorspelt dat mensen die het belangrijk vinden om correct geïnformeerd te worden, gemotiveerd zijn om informatie kritisch te verwerken [15]. Daarom lijkt het waarschijnlijk dat verhalen in een dergelijke context kritisch zullen worden verwerkt en niet gezien worden als louter vermaak. Wanneer dit het geval is, mogen we niet verwachten dat verhalen een sterker effect hebben dan informatieve teksten. De veronderstelling uit de entertainmentcontext dat verhalen minder kritisch worden verwerkt is desondanks overgenomen in onderzoek naar gezondheidsvoorlichting [16]. Bij de keuze om verhalen te gebruiken in gezondheidsvoorlichting op scholen en bij gezondheidsvoorlichting in het algemeen lijkt het echter van groot belang om rekening te houden met de motivatie waarmee informatie wordt verwerkt.

Hoewel identificatie een belangrijke rol inneemt in de literatuur over narratieven, hebben we dit mechanisme in dit project buiten beschouwing gelaten. Identificatie is vooral een veelbelovend mechanisme in homogene populaties. Hoewel middelbare scholieren voor buitenstaanders mogelijk een homogene groep lijken, is er een groot verschil tussen de scholie-

ren met betrekking tot hun perceptie van hun eigen identiteit. Daardoor zal gemiddeld nooit een hoge mate van identificatie kunnen worden bereikt. Identificatie is geen veelbelovend mechanisme wanneer wordt gewerkt met een heterogene populatie, zoals in dit project.

In het licht van de door ons gevonden kortetermijneffecten op kennis, willen wij nog een andere optie aandragen om schoolpreventie effectiever te maken. Wij hebben gevonden dat de lesboekjes kortetermijneffecten hebben op kennis. Omdat de effecten op kennis binnen een maand verdwijnen, lijkt herhaling noodzakelijk, waardoor kennis behouden blijft. Wanneer leerlingen herhaaldelijk worden blootgesteld aan dezelfde materialen, zal de interesse echter afnemen. Dat alle varianten van ons lesboekje even effectief zijn geeft de mogelijkheid om dezelfde informatie op wisselende manieren aan te bieden. Uiteraard moet het effect van deze afwisseling in de praktijk worden onderzocht. Verhalen kunnen op deze manier toegevoegde waarde hebben voor gezondheidsvoorlichting op scholen, maar om een andere reden dan waarmee ons project oorspronkelijk is opgezet.

Literatuur

1. Kepper A, Monshouwer K, Dorselaer S van, et al. Middelengebruik door jongeren. *Tijdschr Gezondheidswet* 2012;90:287–94.
2. Schrijvers CTM, Schuit AJ. Middelengebruik en seksueel gedrag van jongeren met een laag opleidingsniveau: aanpakpunten voor preventie. Bilthoven: RIVM;2010.
3. Rijn MJ van. Beantwoording Kamervragen over drugsgebruik in het special onderwijs. 2013. <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/02/04/beantwoording-kamervragen-over-drugsgebruik-in-het-speciaal-onderwijs/beantwoording-kamervragen-over-drugsgebruik-in-het-speciaal-onderwijs.pdf>. Geraadpleegd op: 27 juli 2015.
4. Lang A. The limited capacity model of mediated message processing. *J Commun* 2000;50:46–70.
5. Land JFH. Zwakke lezers, sterke teksten? Effecten van tekst- en lezerskenmerken op het tekstbegrip en de tekstwaardering van vmbo-leerlingen. Utrecht: Universiteit van Utrecht;2009.
6. Green MC. Research challenges in narrative persuasion. *Inf Des J* 2008;16:47–52.
7. Graaf AD, Sanders J, Hoeken H. Characteristics of narrative interventions and health effects: a review of the content, form, and context of narratives in health-related narrative persuasion research. *Rev Commun Res* 2016;4:88–131.
8. Land J, Sanders T, Bergh H van den. Effectieve tekststructuur voor het vmbo: een corpus-analytisch en experimenteel onderzoek naar tekstbegrip en tekstwaardering van vmbo-leerlingen voor studieteksten. *PedagogStud* 2008;85:76–94.
9. Garner R, Gillingham MG, White CS. Effects of 'seductive details' on macroprocessing and microprocessing in adults and children. *Cogn Instr* 1989;6:41–57.
10. Mayer RE. Multimedia learning. In: Ross B (redactie). *Psychology of learning and motivation*. San Diego: Academic Press;2002.
11. Hunt E. Information processing and intelligence: where we are and where we are going. In: Sternberg RJ, Pretz JE (redactie). *Cognition and intelligence: identifying the mechanisms of the mind*. Cambridge: Cambridge University Press;2005.
12. Green MC, Brock TC. The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *J Pers Soc Psychol* 2000;79:701–21.
13. Kreuter MW, Green MC, Cappella JN, et al. Narrative communication in cancer prevention and control: a framework to guide research and application. *Ann Behav Med* 2007;33:221–35.
14. Fishbein M, Yzer MC. Using theory to design effective health behavior interventions. *Commun Theory* 2003;13:164–83.
15. Chen S, Shechter D, Chaiken S. Getting at the truth or getting along: accuracy-versus impression-motivated heuristic and systematic processing. *J Pers Soc Psychol* 1996;71:262–75.
16. Murphy ST, Frank LB, Chatterjee JS, et al. Narrative versus nonnarrative: the role of identification, transportation, and emotion in reducing health disparities. *J Commun* 2013;63:116–37.